

УДК 332.1-027.45

**СИСТЕМОТВОРЧІ ЕЛЕМЕНТИ
РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ****Іванова Н.С., к.е.н.***Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг.*

У статті проведено теоретичне дослідження системотворчих елементів регіональної економічної безпеки. Визначено основні складові системи регіональної економічної безпеки. Результатом проведеного дослідження є структурно-логічна схема складових елементів системи регіональної економічної безпеки. Метою статті є визначення системотворчих елементів регіональної економічної безпеки. Для вивчення і систематизації елементів системи регіональної економічної безпеки застосовувалися методи теоретичного узагальнення. Теоретичною базою дослідження виступають досягнення зарубіжних та вітчизняних науковців. Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи дослідження: системний підхід, структурно-логічний аналіз, метод аналізу та синтезу, прийоми логічного узагальнення. В результаті проведеного теоретичного дослідження щодо системотворчих елементів регіональної економічної безпеки побудовано схему складових елементів системи регіональної економічної безпеки. Запропонована схема визначає суб'єктів системи, її об'єктів та механізми забезпечення регіональної економічної безпеки. Реалізація запропонованої системи дозволить регіонам забезпечити стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, відносну економічну самодостатність, міцність зв'язків між елементами регіональної економіки, конкурентоспроможність та використання конкурентних переваг зберігаючи при цьому збалансованість міжрегіональних відносин, відповідність складових показника регіональної економічної безпеки нормативному рівню. В подальших дослідженнях доцільним є формування методики оцінки та прогнозування регіональної економічної безпеки.

Ключові слова: система, регіональна економічна безпека, механізм, загроза, системний підхід

UDC 332.1-027.45

**SYSTEM-BUILDING ELEMENTS
OF REGIONAL ECONOMIC SAFETY****Ivanova N., PhD in Economics***Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tuhun-Baranovsky, Krivyyi Rih*

The theoretical study of system-building elements of regional economic security has been carried out in the article. The main components of the regional economic security system have been defined. The result of the study is the structural and logical scheme of

the constituent elements of the system of regional economic security. The purpose of the article is to identify the system-building elements of regional economic security. For the purpose of the study and systematization of elements of the regional economic security system, the methods of theoretical generalization have been used. The achievements of foreign and domestic scientists are the theoretical basis of the research. To achieve the goal of the article, the following research methods were used: system approach, structural and logical analysis, method of analysis and synthesis, techniques of logical generalization. As a result of the theoretical research on system-building elements of regional economic security, the scheme of the constituent elements of the system of regional economic security has been constructed. The proposed scheme defines the subjects of the system, its objects and mechanisms for the provision of regional economic security.

The implementation of the proposed system would allow the regions to ensure resilience to internal and external threats, the relative economic self-sufficiency, the strength of links between elements of the regional economy, the competitiveness and the use of competitive advantages, while maintaining the balance of interregional relations, the compliance of the indicators of regional economic security with the normative level. In further research it is expedient to formulate a method for estimating and forecasting the regional economic security.

Keywords: system, regional economic security, mechanism, threat, system approach

Актуальність проблеми. Процеси децентралізації управління регіональним розвитком посилили відповідальність регіонів за формування та забезпечення національної економічної безпеки, що і зумовило актуальність дослідження економічної безпеки регіонів. Визначення та аналіз складових системи регіональної економічної безпеки дозволить своєчасно визначити негативні тенденції щодо забезпечення економічної безпеки регіонів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженням регіональної економічної безпеки присвячені праці таких науковців як В.М. Геєць [1], Б.В. Губський [2], О.М. Головченко [3], О.І. Дічек [6], С.П. Стеценко [4], Б.А. Карпінський [5], В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова [7] А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі [8] та інші. Більшість науковців розглядають економічну безпеку регіонів як складову національної економічної безпеки, але процеси децентралізації управління зумовили необхідність іншого підходу до розуміння регіональної економічної безпеки. На нашу думку, доцільним є розглядати регіональну економічну безпеку як формуючий фактор національної безпеки. Подібне твердження вимагає визначення системотворчих елементів економічної

безпеки регіонів. Незважаючи на високий інтерес з боку науковців до проблеми забезпечення регіональної економічної безпеки, відсутні чітке визначення системи економічної безпеки регіонів.

Метою роботи є визначення системотворчих елементів регіональної економічної безпеки.

Викладення основного матеріалу дослідження. До цього часу українське законодавство не регламентує поняття, складові та механізми системи регіональної економічної безпеки. При цьому процеси децентралізації влади посилили значення регіонів у забезпечення національної економічної безпеки, що вимагає дослідження системи економічної безпеки та елементів її творення.

За твердженням науковців А. Архипова, А. Городецького та Б. Михайлова [9] для дослідження економічної безпеки необхідно застосовувати теорію економічних систем, зокрема її варто розглядати як систему, що володіє множинністю структурних елементів, рівнів і зв'язків між ними. При цьому вона є невід'ємною складовою соціально-економічної системи, її атрибутивною властивістю.

Такої ж точки зору дотримується і О.С. Власюк [10], згідно твердження якого системний підхід відіграє значну евристичну та методологічну роль в обґрунтуванні моделей системи економічної безпеки стосовно до української дійсності. При цьому системний підхід є конкретизацією діалектичного методу і його застосування до вивчення об'єктів різного рівня складності [11].

В.О. Шуршин [12] визначає систему економічної безпеки регіону як комплекс взаємопов'язаних організаційно-правових заходів з метою узгодження різноманітних інтересів, що забезпечує стійкість, адаптивність, самоорганізацію і розвиток регіональної економіки у взаємодії із зовнішнім середовищем її функціонування.

Спираючись на положення системного підходу та [13] вважаємо, що система регіональної економічної безпеки – це комплексне поняття, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізми забезпечення економічної безпеки регіону.

Основними суб'єктами системи економічної безпеки регіону є держава та її інститути (міністерства, відомства, податкові та митні органи, біржі, фонди і страхові компанії), інші регіони, обласні та місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, підприємства,

установи й організації як державного, так і приватного сектору економіки, громадяни та їх об'єднання [15].

За твердженням науковців М.Корнілова та Г. Гутмана [14], об'єкт економічної безпеки може одночасно бути і суб'єктом її забезпечення.

Якщо до визначення суб'єктів регіональної економічної безпеки науковці мають більш узгодженні твердження, то визначення об'єктів системи економічної безпеки регіонів відбується із різних підходів. Так Бондаревська О.М. [15] до об'єктів економічної безпеки регіону відносить економічну систему регіону та її складники, такі як природні багатства, виробничі та невиробничі фонди, нерухомість, фінансові ресурси, господарські структури, сім'я, окрема особа.

Відповідно підходу, що базується на розмежуванні зон відповідальності відповідно до принципу значущості об'єктів захисту розрізняють наступні групи об'єктів економічної безпеки [16]:

- державні - об'єкти державних органів, фізичних і юридичних осіб, що представляють державні інтереси в регіоні;
- міжрегіональні - об'єкти, що виникають унаслідок міжрегіонального співробітництва;
- регіональні об'єкти - об'єкти, що перебувають у винятковому веденні регіону, а також об'єкти фізичних і юридичних осіб, що представляють регіон за його межами;
- персональні об'єкти - об'єкти фізичних і юридичних осіб, що розміщені на території регіону та представляють там власні інтереси.

Функціонального підходу дотримуються науковці В.В. Дикань та О.Ю. Александрова [17], які об'єктами економічної безпеки регіонів визначають реальний сектор економіки, фінансовий сектор (в т.ч. бюджетно-податкову і кредитно-фінансові сфери, страхування, фінансові ринки), зовнішньоторговельний сектор, сектор домашніх господарств, споживчих ринків і торгівлі, інститути державного управління та ін.

Негативні тенденції соціально-економічного розвитку регіонів України зумовили необхідність внесення в систему регіональної економічної безпеки механізму забезпечення економічної безпеки, який представляється сукупністю управлінських, економічних, організаційних, правових і мотивованих заходів і способів, що забезпечують досягнення найбільш високих значень економічної безпеки [1].

Під механізмом забезпечення безпеки науковці Ковальська Л.Л. та Савош Л.В. [18] розуміють сукупність засобів, інструментів, методів та форм управління регіональним розвитком, які взаємодіючи між собою забезпечують здатність регіональної системи до стабільного розвитку, стійкості протистояти дестабілізуючій дії чинників середовища.

Науковці Дикань В.В. та О.Ю. Александрова [17] визначили низьку вимог до ефективного механізму забезпечення економічної безпеки регіону повинен: функціонувати в межах існуючого нормативно-правового поля; забезпечувати надійний захист національних і регіональних економічних інтересів; надавати можливість до прогнозування і своєчасного відвернення загроз та несприятливих процесів в економічній безпеці регіону; ефективно функціонувати як у звичайних, так і в надзвичайних ситуаціях; мати чітку структуру і функціональне розмежування органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

Результати проведеного дослідження дозволили нам сформувати систему регіональної економічної безпеки, яка представлена на рис. 1.

Отже, вважаємо за доцільним виділити три основні елементи системи економічної безпеки: суб'єкт, об'єкт та механізм забезпечення регіональної економічної безпеки. При цьому суб'єкт та об'єкт є нічим іншим, як системами: керуюча система та керована система відповідно. Керуюча система містить функції, методи управління економічною безпекою регіону; описує повноваження та управлінські рішення визначених суб'єктів регіональної економічної безпеки.

Однією із головних функцій керуючої системи (управління) регіональної економічної безпеки є захисна функція. Адже дефініція «безпека» тісно пов'язана із дефініцією «загроза». Саме захист від зовнішніх і внутрішніх загроз та забезпечення ресурсного потенціалу економіки регіону покладено в основу захисної функції.

Керована система представлена об'єктами системи регіональної економічної безпеки. Ефективність функціонування керуючої системи регіональної економічної безпеки можна оцінити за результатами функціонування керованої системи, а саме за показниками соціально-економічного розвитку регіонів за відповідний період. Дане твердження є визначальним при вирішенні проблеми оцінки рівня регіональної економічної безпеки.

Функціонування керованої та керуючої систем регіональної економічної безпеки та взаємодія між ними відбувається через відповідні механізми забезпечення регіональної економічної безпеки. Особливий інтерес для нас представляє механізм оцінки та прогнозування регіональної економічної безпеки, який містить інформацію про методику оцінки та діагностики стану економічної безпеки, критерії оцінювання та ідентифікація регіону за показником регіональної економічної безпеки. Реалізація зазначеного механізму дозволить завчасно визначити негативні тенденції, розробити превентивні заходи мінімізації зовнішніх та внутрішніх загроз соціально-економічному розвитку регіону і, таким чином, забезпечити його економічну безпеку.

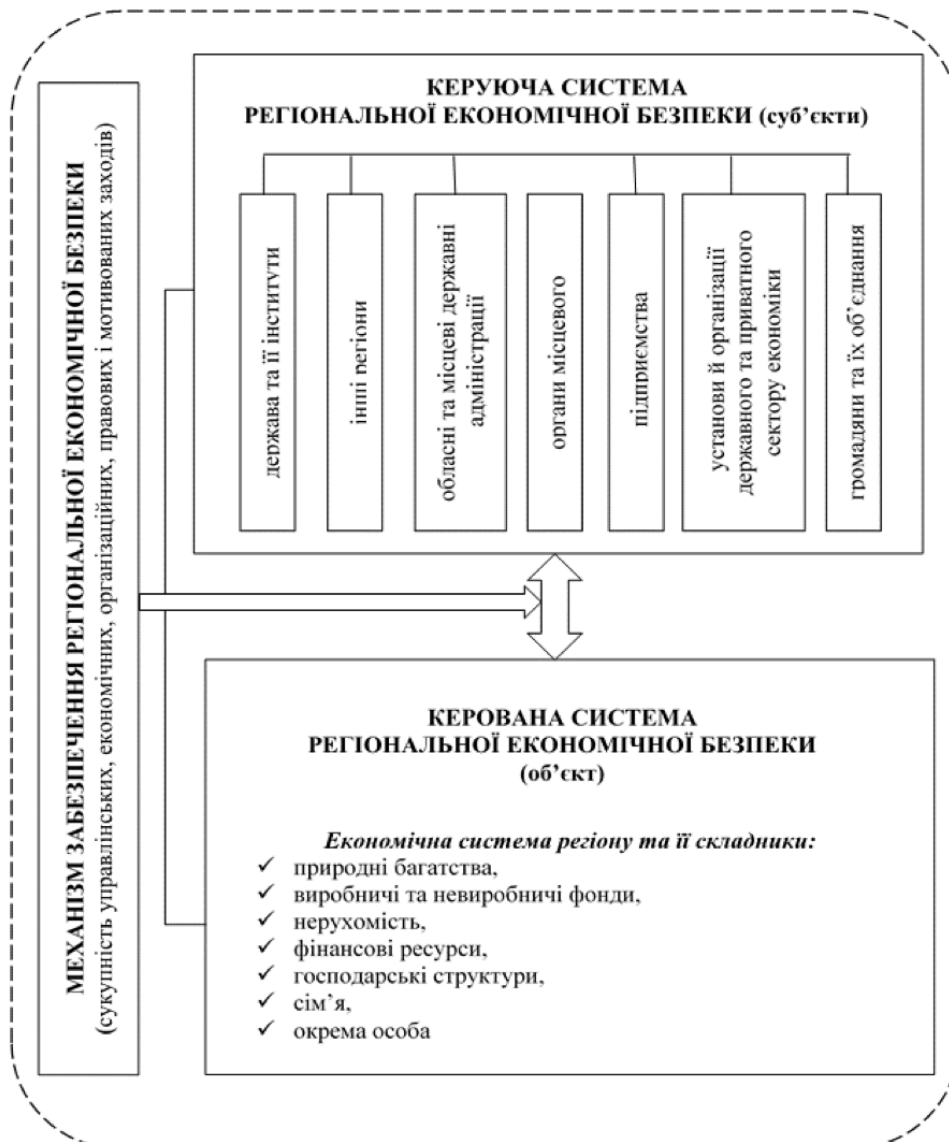

Рис. 1. Система регіональної економічної безпеки
Джерело: авторська візуалізація за [1, 15]

Висновки. На сьогодні проблема забезпечення регіональної економічної безпеки набуває все більшої актуальності, що обумовлено підвищенням значимості регіонів в забезпечення національної економічної безпеки через процеси децентралізації державного управління. При цьому визначення системи економічної безпеки регіону та її складових не затвердженні ні на законодавчому рівні ні на рівні наукових досліджень. В даному дослідженні нами зроблена спроба сформулювати систему економічної безпеки та описати її складові. Так нами визначені суб'єкти, об'єкти та механізми забезпечення регіональної економічної безпеки, які і представляють собою систему регіональної економічної безпеки; представлена її візуалізація на основі результатів попередніх досліджень. Реалізація запропонованої системи дозволить регіонам забезпечити стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, відносну економічну самодостатність, міцність зв'язків між елементами регіональної економіки, конкурентоспроможність та використання конкурентних переваг зберігаючи при цьому збалансованість міжрегіональних відносин, відповідність складових показника регіональної економічної безпеки нормативному рівню. Для забезпечення своєчасної та точної оцінки стану економічної безпеки регіонів подальші наші дослідження спрямовані на формування комплексної методики оцінки та прогнозування регіональної економічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / [Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін.] / за ред. В.М. Геєця. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 240 с.
2. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б.В. Губський. – К., 2001. – С. 13.
3. Головченко О.М. Економічна безпека регіону в гарантуванні стабільності національної економіки: монографія / О. М. Головченко. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2008. – 399 с.
4. Стеценко С. П. Теоретичні аспекти дослідження економічної безпеки регіону на основі соціально-економічного моніторингу / С. П. Стеценко // Інвестиції: практика та досвід. - 2013. - № 23. - С. 121-123. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_23_28.
5. Карпінський Б.А. Індикатори фінансової безпеки в контексті збалансованості фінансової системи держави / Б. А. Карпінський // Науковий вісник Національного

- лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. – Львів, 2008. – Вип. 18.2. – С. 131–145.
6. Дічек О. І. Економічна безпека регіонів – складова системи національної безпеки / О. І. Дічек // Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка. - 2013. - Вип. 33. - С. 24-30. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2013_33_6.
 7. Пономаренко В. С. Экономическая безопасность региона : анализ, оценка, прогнозирование [Текст] : монография / В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова. – Х. : ИНЖЭК, 2004. – 364 с.
 8. Сухоруков А.І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія / А. І. Сухоруков, Ю. М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2012. – 368 с.
 9. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 36–44.
 10. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48с.
 11. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем / А.И. Уемов. – М.: Мысль, 1978. – 272 с.
 12. Шуршин В.О. Особливості формування системи економічної безпеки регіону / В.О. Шуршин // Таврійський науковий вісник: збірник наук. праць ХДАУ. – Вип. 55. – Херсон: Айлант, 2007. – С. 227–231.
 13. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навч. посібник. – К.: Атака, 2005. – 432 с.
 14. Гутман Г.В. Экономическая безопасность региона: теория и практика/ Г.В. Гутман, Ю.Н. Лапыгин, А.И. Прилепский. – М.: Наука, 1996. – 116 с.
 15. Бондаревська О.М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави / О.М. Бондаревська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2017. — С. 54—57
 16. Огарок Л.Л. Системний підхід до управління економічною безпекою як регіональної складової державного механізму / Л.Л. Огарок // Менеджер (Вісник Дон.ДУУ). – 2005. – № 6. – С. 36-40
 17. Дикань В. В. Механізм забезпечення економічної безпеки регіону: сутність, складові, напрями дії [Електронний ресурс] / В. В. Дикань, О. Ю. Александрова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2017. - № 58. – С. 18-25
 18. Ковальська Л. Л. Економічна безпека регіону: оцінка та механізми забезпечення / Л. Л. Ковальська, Л. В. Савош // Економічний форум. - 2014. - № 4. - С. 89-95. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_4_17.